Саша ДМИТРАШИНОВИЋ* студент докторских студија
Правног факултета Универзитета у Новом Саду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2002118D

УДК: 343.132:343.713(497.113 Сомбор) 343.85:343.713

Прегледни научни рад

Примљен: 25. 12. 2019. године

Датум прихватања: 5. 8. 2020. године

Карактеристике кривичног дела изнуде у криминалистичкој пракси ПУ у Сомбору

Апстракт: *Имовински криминалитет са елементима физичког насиља представља посебан вид имовинских кривичних дела високог степена друштвене опасности, будући да се у њиховом извршењу као средство користи сила или претња у остварењу лукративних мотива. Изнуда је једно од кривичних дела ове категорије деликата сложених феноменолошких и етиолошких одређења, поготово у погледу појавних облика кривичног дела. Предмет овог рада је хетерогена феноменологија изнуде разматрана у периоду од десет година у криминалистичкој пракси ПУ у Сомбору, стварно и месно надлежној у Западнобачком управном округу. Кроз анализу сложене феноменологије изнуде сагледава се и структура насилног имовинског криминалитета, као и тенденције у правцу експанзије, стагнације или смањења броја кривичних дела. Посебан фокус анализе усмерен је на питање ефикасности мера и радњи надлежних државних органа у супростављању насилном имовинском криминалитету.*

Кључне речи: *изнуда, феноменологија, ПУ Сомбор, превенција и репресија.*

Увод

Опште одређење савременог криминалитета јесте – покретљивост, динамика развоја и еволутивност, поготово када је реч о извршењу тешких кривичних дела као што је изнуда. Оно што по-

* sadmiso65@gmail.com

себно одређује криминалитет данас јесте разнородна феноменологија извршених кривичних дела, поготово оних која у својој сложеној структури садрже елементе насилничког криминалитета. Примарни циљ научног сагледавања криминалитета, без обзира на различите аспекте и методе примерене појединим научним дисциплинама, јесте трагање за одговором на питање како се ефикасно супротставити криминалном понашању, а поготово најтежим облицима кривичних дела као што су деликти физичког насиља.

У деликте са елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела, код којих су физичка сила и претња жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела као што су разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена (Бошковић, 2007: 329). Изнуда је једно од кривичних дела имовинског криминалитета са елементима физичког насиља које се врши употребом силе или претње са намером прибављања противправне имовинске користи. Извршиоци кривичног дела изнуде, поготово његових тешких облика, по правилу су вишеструки повратници у извршењу деликата физичког насиља, који у извршењу кривичних дела користе претњу и грубу силу уз одсуство емпатије према жртви (La Spina, et al., 2014). Реч је о посебној категорији извршилаца, специфичне етиолошке основе, који кривична дела врше уз насиље, са доминантним личним факторима, узроцима и поводима (насупротив онима социјалне природе).

Кривично дело изнуде јавља се у широком спектру појавних облика, од организоване криминалне делатности до вршњачког насиља међу малолетницима (Paoli, 2003). Дефинисана феноменолошка одређења кривичног дела изнуде и њихова анализа чине полазну основу у раду надлежних државних органа на ефикасном сузбијању те врсте криминалитета. Оперативни рад криминалистичке полиције на откривању и расветљавању конкретних кривичних дела или појединих видова, па и криминалитета у целини, заснива се на истраживању и анализи извршених кривичних дела.

Наиме, циљ истраживања изнуде у криминалистичкој пракси Полицијске управе у Сомбору јесте прикупљање свеобухватних сазнања о предмету истраживања која доприносе решавању актуелних и сличних проблема везаних за практичну делатност полиције и других надлежних органа у супротстављању овом ви-

ду криминалне активности. Сазнања добијена истраживањем омогућавају дефинисање смерница и правила за организован и стручан рад надлежних државних органа у супротстављању овој врсти криминалитета.

Кривичноправно одређење и модуса операнди изнуде

Кривично дело изнуде прописано је чланом 214 Кривичног законика¹ у глави XXI којом су прописана и санкционисана кривична дела против имовине. Заштитни објекат кривичног дела јесте имовина у целини – како ствари тако и имовинска права и интереси (Стојановић, 2018: 702). Реч је о имовинским кривичним делима, али и деликтима насиља, тако да изнуда заједно са разбојништвом, разбојничком крађом и уценом чини категорију тешких кривичних дела, односно имовинских кривичних дела са елементима физичког насиља. Радња извршења кривичног дела састоји се у коришћењу силе и претње у остваривању основног циља односно мотива овог кривичног дела, а то је прибављање противправне имовинске користи. Принуда се састоји у употреби силе (силу треба схватити као и код других кривичних дела код којих се она појављује као средство извршења) или претње за чије је постојање довољно да су испуњени услови за појам претње у кривичноправном смислу (не тражи се квалификована претња) (Стојановић, 2018: 702). Иначе, чланом 180 Кривичног законика Републике Србије из 1977. био је прописан квалификовани облик претње, тако да је у законском бићу кривичног дела била предвиђена „озбиљна претња“ као начин извршења.²

Мотив с којим извршилац улази у извршење кривичног дела изнуде јесте користољубље, а циљ је незаконито увећање имовине на штету жртве и трећих лица. Последица кривичног дела састоји се у чињењу или нечињењу пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине. Штета мора наступити – није довољно да је

¹ *Кривични законик*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

² Службени гласник СРС, бр. 26/77-1341, 28/77-1566, 43/77-2213, 20/79-1059, 24/84-1233, 39/86-2739, 51/87-2421, 6/89-406, 42/89-1401, 21/90-888 и Службени гласник Републике Србије, бр. 16/90-468, 49/92-1664, 23/93-817, 67/93-3110, 47/94-1465 и 17/95- 529, 44/98 од 8. 12, 10/02 од 1. 3.

имовина тим чињењем или нечињењем само угрожена (Стојановић, 2018: 702). Кривичним закоником прописани су основни облик изнуде и три квалификована облика. Тежи облик, квалификован висином материјалне штете, постоји уколико је прибављена имовинска корист у износу који прелази 450.000 динара или у износу који прелази 1.500.000 динара. Посебно тежак облик постоји уколико је дело извршила група.³ Најтежи облик постоји уколико је кривично дело изнуде извршила организована криминална група.⁴

Као имовинско кривично дело из уже области насилног имовинског криминалитета, изнуда има развијену феноменологију, како у погледу начина извршења тако и у погледу специфичне виктимологије, средстава извршења и других феноменолошких одређења. Њена еволуција креће се од традиционалних облика, као што је силом или претњом наметнуто пружање заштите власницима одређених пословних објеката (тзв. рекет), до нових појавних облика – криминала малолетних лица која силу и претњу примењују претежно према члановима своје вршњачке групе у циљу прибављања противправне имовинске користи. Традиционална криминалистичко-методичка разматрања заснована су криминалистичкој пракси и разликују три основна вида (могуће ситуације) извршења овог кривичног дела.

Први подразумева постојање обрачуна између појединаца или група, било да су власници појединих објеката (кафићи, ресторани, дискотеке, трговачке фирме, разна предузећа и сл.), било да су у одређеној вези са криминалном средином. Најчешћи узроци сукоба су нерашчишћени имовински односи, наплата преосталих дуговања из неког пословног односа или доспелих дуговања по основу заједничких трансакција (Бошковић, Бановић, 2001:

³ Кривични законик у члану 112, став 22, одређује групу као најмање три лица повезана ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.

⁴ Кривични законик у члану 112, став 35, одређује организовану криминалну групу као групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно с циљем вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи, или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре.

149). Међутим, дужничко-поверилачки однос може настати и из легалног пословања када повериоци, у немогућности да наплате своја законита потраживања, врше цесију и уступају трећим лицима новчана потраживања која у законом предвиђеном поступку нису могли намирити (Marinero, 2017). Неретко је реч о трећим лицима која се баве овим видом криминалитета, те уз одговарајућу новчану накнаду наплаћују дата потраживања вршењем кривичног дела изнуде. Такође, постоје и криминалне групе које се континуирано, у дужем периоду, баве преузимањем наплате потраживања, при чему повериоцу одмах исплаћују умањен износ потраживања (на име трошкова наплате), да би касније од дужника, кроз изнуду, наплатили новчани износ који знатно прелази висину иницијалног дуга, уз камате које често имају зеленашки карактер (Фејеш, Лајић, Нови Сад, 2014: 182).

Начин извршења изнуде по правилу еволуира од латентне и прикривене претње, која се у случају неиспуњења уговорних обавеза трансформише у озбиљну претњу и, врло често, у грубу физичку силу. Изнуда се јавља се и по основу новчаних позајмица са уговореним несразмерним интересом (зеленашком каматом). Како нису у могућности да прибаве новчана средства на легалном тржишту новца, жртве се обраћају лицима која свесно пласирају новчана средства у нелегалне токове, те ступају у дужничко-поверилачки однос обавезујући се на оброчна новчана давања са несразмерном имовинском користи (Soudijn, Zhang, 2013). Уколико оштећени добровољно и у року испуњава доспеле обавезе, извршиоци по правилу неће користити силу и претњу. Међутим, оштећени углавном нису у могућности да испуњавају овакве обавезе са високим износима камата и тада долази до кривичног дела изнуде – извршиоци употребом силе и претње наплаћују дуговања било у новцу било у другој имовини оштећених.

У другој ситуацији појединац или група, у намери да себи прибаве противправну имовинску корист, силом или претњом принуде друго лице, које углавном поседује одређену имовинску вредност (Бошковић, Бановић, 2001: 149). Овај традиционални облик изнуде везује се за криминалну делатност организованих криминалних група, али и других извршилаца из ове категорије, мањег степена организованости, који као оштећена лица пројектују имућније грађане, а који по правилу не припадају криминалној

средини нити криминалном миљеу уопште. Сила и претња усмерене су како према оштећеном, тако и према њему блиским лицима, најчешће породици. Коришћење силе и претње малолетних извршилаца кривичног дела изнуде у циљу прибављања одређеног вида материјалне користи такође је један од видова ове категорије кривичних дела. Усмерено је углавном према вршњачкој групи. Манифестације силе и претње повремено представљају тежак и груб облик вршњачког насиља, у коме малолетна лица изнуђују одређене новчане износе од својих вршњака, али и друге покретне предмете као што су одећа, обућа, ручни сатови и слично.

У трећој ситуацији ради се о случајевима у којима поједине криминалне организације понуде одређену заштиту уз обавезу плаћања утврђеног новчаног износа, што опет издејствују применом силе или претње. У неким случајевима гарантује се и одређени степен безбедности, пре свега од других рекеташа који наступају неорганизовано и индивидуално (Бошковић, Бановић, 2001: 149). Кривично дело које настаје кроз „заштиту“ учесника у различитим економским активностима најпознатији је облик изнуде (Varese, 2001). Жртве тог кривичних дела по правилу су власници угоститељских објеката и занатских радњи или друга лица која обављају неку привредну делатност (Ohlemacher, 2002). Тај вид изнуде јавља се по правилу као облик деловања организованог криминала којим се од власника, вршењем принуде, одузима и присваја део добити, а у замену пружа наводна заштита од других криминалних група (Rusev, Atanas, ed., 2016). *Рекеташии* су криминалне групе које, уз примену или претњу примене физичког или оружаног насиља према лицима, члановима њихових породица или њиховој имовини, (најчешће) периодично изнуђују новац или друге вредности у замену за наводну заштиту њихове безбедности или пословања (Бошковић, 2011: 104). Такође, на илегалном тржишту изостају примена закона и судско решавање спорова. Наиме, они који су на њему преварени, покрадени, опљачкани или повређени, или желе несметано да се баве дистрибуцијом нелегалних роба и услуга, не траже помоћ и заштиту државних органа, већ себи дају за право да сами, применом силе, надокнаде штету, освете се за нането зло или траже заштиту доминантних криминалних организација (Маринковић, Милић, 2019: 104).

Сам начин извршења повремено има и јавну манифестацију и у одређеним сегментима одвија се у присуству трећих лица (насиље у угоститељским објектима) у циљу застрашивања жртава и очевидаца, потенцијалних сведока у кривичном поступку. Извршиоци кривичних дела изнуде, без обзира на појавни облик, углавном су вишеструки повратници у извршењу деликата насиља. Коришћење силе и претње изазива осећање страха код жртве. Стога одређени број изнуда остаје непознат органима кривичног прогона као тамна бројка криминалитета – оштећена лица се повремено повинују захтевима извршилаца и не пријављују извршена кривична дела (Игњатовић, 2015: 56–59). Тако у начине сазнања за ова кривична дела, поред пријаве оштећених лица, јавних поговарања, анонимних пријава и других извора, најчешће спада и оперативни рад криминалистичке полиције на откривању кривичних дела или серија кривичних дела. Криминалистичко-обавештајни рад мора бити заснован на методама криминалистике као науке и искуству добре криминалистичке праксе како би се кроз професионални рад полиције стекло неопходно поверење жртава и њима блиских лица, као и других лица која имају сазнања о кривичним делима изнуде.

Анализа криминалистичке праксе полицијске управе у Сомбору у супротстављању кривичним делима изнуде

Подручна полицијска управа⁵ у Сомбору је, са полицијским станицама у општинама Апатин, Озаци и Кула, стварно и месно надлежна за обављање полицијских и других послова на простору Западнобачког управног округа⁶. То је дефинисани простор

⁵ Подручне полицијске управе у МУП-у Републике Србије јесу уже организационе јединице у саставу Дирекције полиције које обављају полицијске и друге унутрашње послове предвиђене законом, и остварују локалну сарадњу. У оквиру полицијске управе образују се посебне полицијске станице ради обављања полицијских и других послова на подручју појединих општина. Члан 26 *Закона о полицији* Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018)

⁶ Западнобачки управни округ смештен је у северозападном делу Бачке. Захвата 2,74% површине Републике Србије односно 11,25% АП Војводине. Површина регије је 2.420 km². Округ обухвата 37 насељених места, 16 у граду Сомбору, седам у општини Кула, пет у Апатину и девет у општини Озаци. Према попису становништва за 2002. годину у округу је живело 213.242 становника, а према

овог истраживања и разматрања криминалистичке праксе у откривању и доказивању изнуде. Истовремено реч је о територији месне надлежности Вишег јавног тужилаштва у Сомбору, као и Основног тужилаштва са седиштем у Сомбору и издвојеним јединицама Озаци и Апатин, док Основно тужилаштво у Врбасу има надлежност у јединици Кула. Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва предвиђена су седишта и подручја на којима врше месне надлежности.⁷

Емпиријско истраживање пријављених и откривених кривичних дела изнуде у криминалистичкој пракси ПУ у Сомбору спроведено је у периоду од 1. 1. 2008. до 31. 12. 2018. године.⁸ У анализираном десетогодишњем периоду у ПУ у Сомбору пријављено је или оперативним радом откривено извршење 30 изнуда.

Табела 1. Статистички преглед имовинских кривичних дела са елементима насиља на подручју ПУ у Сомбору 2008–2018.

година кривична дела	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2008 - 2018.
изнуда чл. 214	2	8	5	3	2	1	3	3		2	1	30
уцена чл. 215			1				1	3		1	1	7
разбојничка крађа чл. 205	1	1		3	3	4	5	2	4	3	3	29
разбојништво чл. 206	49	58	69	58	50	63	53	29	25	38	21	513

Такође, у истом периоду извршено је 513 имовинских делата са елементима физичког насиља. Код имовинских кривичних дела која се врше употребом силе или претње најбројнија су разбојништва, затим изнуде, разбојничке крађе и на крају уцене. Структура тих кривичних дела у Републици Србији готово је идентична. Разбојништва су вишеструко доминантна у односу на

попису из 2011. године укупно 188.087 становника.

<http://www.zapadnobacki.okrug.gov.rs/zapadnobacki-upravni-okrug>, 9.12.2019. год.

⁷ Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2013.

⁸ Одлука број – број 05.17.9 број 235-100035/19 МУПРС, САТИТ – ОАТИТ Нови Сад, Одсек за аналитику за ПУ у Сомбору.

друге деликте ове групације, уцена је кривично дело са најмањим бројем извршења.

Табела 2. Статистички преглед имовинских кривичних дела са елементима насиља у Републици Србији 2008–2018.

година кривична дела	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2008- 2018.
изнуда	325	308	299	295	267	191	177	189	191	179	126	2.547
уцена	17	22	24	17	33	30	30	30	23	28	35	289
разбојничка крађа	190	165	153	130	135	189	125	116	153	90	102	1.548
разбојништво	3.884	4.452	3.503	3.370	3.680	3.663	3.107	2.918	2.269	1.739	1.446	34.031

Оваква хетерогена структура насилних имовинских кривичних дела, у којој разбојништва доминирају над другим деликтима физичког насиља, јавља се као резултат разлика у феноменологији тих кривичних дела. Феноменологија разбојништва, изражена кроз начин извршења и широк распон појавних облика, од уличних кривичних дела па до кривичних дела организованих криминалних група, за последицу има и најбројнију структуру извршилаца. Уз чињеницу да се противправна имовинска корист прибавља непосредним извршењем кривичног дела, управо та кривична дела чине најбројнију групацију.

Изнуде (и уцене), чак и када су извршене као облик малолетничке делинквенције (вршњачког насиља), резултат су планиране криминалне активности која захтева већи број радњи извршења и одређени степен организације. Радње извршења кривичног дела изнуде предузимају се плански и у континуитету, у краћем или дужем периоду, тако да се циљ извршења кривичног дела – прибављање противправне имовинске користи – остварује тек након неког времена. Због тога је оваква хетерогена структура имовинског криминалитета са елементима физичког насиља резултат разлике у начину извршења ових кривичних дела и временској равни прибављања противправне имовинске користи.

Просторна и временска димензија кривичног дела изнуде

Када је реч о конкретном месту извршења кривичног дела, објекту или простору у ком је радња извршења предузета или у ком је наступила последица, највећи број деликата извршен је у објекту на отвореном простору, нешто мањи број у кругу објеката становања, док је најмањи број кривичних дела извршен у угости-тељским објектима. У сагледавању временске и просторне равни овог кривичног дела може се констатовати да је највећи број реги-строван у фебруару, тек нешто мањи број у марту и августу, а нај-мањи број деликата био је у јуну, тако да је у свим месецима извр-шено барем по једно кривично дело. Петком је извршено седам, а најмање дела регистровано је у средом (једно кривично дело).

Табела 3. Време извршења кривичног дела изнуде на подручју ПУ у Сомбору 2008–2018.

Сомбор		Кривични законик				
		чл. 214 КЗ				
Часовник злочина		Време извр. КД	од 0 до 5	од 6 до 11	од 12 до 17	од 18 до 24
Године	2008.	2	2			
	2009.	8	2	2	3	1
	2010.	5	4		1	
	2011.	3	3			
	2012.	2	1	1		
	2013.	1			1	
	2014.	3		1	2	
	2015.	3	1		2	
	2017.	2		1	1	
	2018.	1			1	

Дневна динамика извршених кривичних дела (тзв. часов-ник злочина) анализирана је у 24 часа и у временским интервали-ма од шест часова. Тако је највећи број кривичних дела изнуде из-вршен у периоду од поноћи до пет часова, затим у периоду од 12 до 17 часова. Најмањи број извршен је у периоду од 18 до 24 часа (свега једно кривично дело). Када је реч о дневној динамици извр-шених кривичних дела, може се констатовати да је више од једне трећине изнуда извршено у току ноћи.

Деликт изнуде представља сложено кривично дело које се врши употребом силе или претње, тако да су спољашње манифестације овог кривичног дела јасно видљиве. Сила и претња усмерене су непосредно према оштећеном или њему блиским лицима. Код извршења се користе разноврсна средства, и то физичка сила, хладно и ватрено оружје, палице и друга приручна средства пододобна за повређивање. Стога је извршење овог кривичног дела у периоду ноћи последица намере извршиоца да прикрију трагове и доказе о извршеном кривичном делу. Тако је највећи број дела извршен у ноћним часовима када су мањи фреквенција и кретање грађана, могућих очевидаца и потенцијалних сведока у кривичном поступку.

Извршиоци кривичног дела изнуде

У анализираном десетогодишњем периоду надлежним јавним тужиоцима поднето је 30 кривичних пријава против 34 извршилаца изнуде. Основном јавном тужиоцу поднето је 26 кривичних пријава, а вишем четири, док тужиоцу за организовани криминал у протеклих десет година није поднета ниједна кривична пријава због постојања основане сумње да је извршено кривично дело изнуде. Ни када је кривично дело извршило више лица, криминална делатност извршилаца изнуде није испуњавала законом прописане услове из којих би произилазила стварна надлежност посебних тужилачких и судских органа.⁹

Од укупно тридесет изнуда у Западнобачком округу 21 кривично дело извршио је један извршилац самостално, девет су извршила два извршиоца у пару, а три или више извршилаца у анализираном периоду нису регистровани у извршењу кривичних дела. Од укупног броја кривичних дела изнуде у периоду десет година, 26 је извршено као основни облик бића овог кривичног дела, док су четири квалификована материјалном штетом као тежи облик вршења овог деликта (члан 214, став 2 КЗ).

У анализираном периоду од десет година у криминалистичкој пракси Полицијске управе у Сомбору нису забележени посе-

⁹ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016 и 87/2018 – др. закон.

бно тешки и најтежи облик извршења кривичног дела, али се мора имати у виду да сви извршиоци кривичног дела изнуде имају исте битне карактеристике, тако да припадају истој категорији и типу извршилаца кривичних дела. Лица која врше изнуде теже да делују што опасније и по правилу имају „богату криминалну прошлост“, чиме и изазивају страх код жртава (Алексић, Шкулић, 2011: 361).

Извршиоци овог кривичног дела су лица исте психичке структуре као и разбојници. У питању су грубе, сурове особе, склонe насиљу, с дебелим криминалним досијеом и одређеним „ратним искуством“ (Симоновић, 2012: 603).

Кад је у питању полна структура извршених кривичних дела изнуде, лице женског пола учествовало је у извршењу свега једног кривичног дела, али не као самостални извршилац. Мушкарци су самостално извршили осталих 29 кривичних дела изнуде. Учиниоци кривичног дела изнуде углавном су мушкарци, док се жене ретко појављују, мада у контексту организованог деловања могу да одиграју значајну улогу (Бошковић, 1998: 146).

Жене ретко самостално предузимају радње извршења кривичног дела изнуде, и углавном су у улози саучесника који помажу у извршењу или припремању кривичног дела. У криминалистичкој пракси лица женског пола јављају се и у прикривању кривичног дела, пружању фингираног алибија и слично.

Старосна структура је хетерогена – извршиоци се крећу у распону од малолетника па до лица старости преко 60 година.

Табела 4. Старосна структура извршилаца кривичних дела изнуде на подручју ПУ у Сомбору 2008–2018.

Број извршилаца		КРИВИЧНИ ЗАКОНИК											
		214											
		Пол извршилаца – укупно	М	Ж	Узраст извршилаца – укупно	Старост извршилаца 14 и 15	Старост извршилаца 16 и 17	Старост извршилаца 18, 19 и 20	Старост извршилаца од 21 до 30	Старост извршилаца од 31 до 40	Старост извршилаца од 41 до 50	Старост извршилаца од 51 до 60	Старост извршилаца преко 60
Сомбор	2008.	2	2		2	1				1			
	2009.	13	12	1	13		2	2	4	4	1		
	2010.	6	6		6		1	1	2	1	1		
	2011.	5	5		5		1		4				
	2012.	2	2		2				1	1			
	2014.	1	1		1			1					
	2015.	3	3		3				1	1		1	
	2017.	1	1		1						1		
	2018.	1	1		1								1

Доминантно је заступљена категорија лица животне доби од 21 до 30 година, и сву су држављани Србије осим једног лица. Када је реч о стручној спреми, више од 50% има нижу стручну спрему (13), један високо образовање, док 11 лица поседује средњу стручну спрему. У извршењу кривичног дела углавном је коришћена физичка сила, претња, палица и слично, а нису употребљени хладно и ватрено оружје.

Свих 34 извршиоца изнуде су повратници у извршењу кривичних дела из области насилног криминалитета, било да су осуђивани, било да су против њих поднете кривичне пријаве, а да исход поступка тренутно није познат. Према томе, може се констатовати да су извршиоци изнуде по правилу лица са дужином криминалним стажом и искуством у извршењу кривичних дела са елементима физичког насиља.

Алармантна је чињеница да малолетни извршиоци учествују у извршењу тешких кривичних дела као што су имовинска кривична дела са елементима физичког насиља, nanoшење лаквих и тешких телесних повреда, класична имовинска кривична дела и деликти у вези са дрогама.

Табела 5. Кривична дела малолетних лица на подручју
ПУ у Сомбору 2008–2018.

Година Кривична дела	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2008– 2018.
Тешко убиство / покушај чл. 113/30 КЗРС	1											1
ТТП чл. 121 КЗРС	7	6	5	6	7	8	6	6	8	6	10	75
ЛТП чл. 122 КЗРС	10	7	7	7	5	5	5	6	5	9	5	71
Силовање чл. 178 КЗРС		1							1			2
Крађа чл. 203 КЗРС	47	25	27	32	27	63	35	52	46	24	45	423
Тешка крађа чл. 204 КЗРС	54	88	70	53	51	61	61	54	67	79	23	661
Разбојничка крађа чл. 205 КЗРС	1						2					3
Разбојништво чл. 206 КЗРС	5	2	9	5	6	5	5	2	6	11	1	57
Изнуда чл. 214 КЗРС	1	1	1	1								4
Деликти дрога чл. 246-246а-247 КЗРС	2-0-0	4-0-0	2-5-0	2-2-0	1-4-0	1-2-0	0-2-0	0-5-0	0-7-2	0-5-0	3-9-0	1541-2
Укупно	190	191	165	159	142	178	137	158	170	150	123	1763

Малолетна лица заступљена су у извршењу кривичних дела изнуде. Шест малолетних лица извршило је четири кривична дела. Реч је о кривичним делима вршњачког насиља, где су извр-

шиоци и жртве малолетна лица. Предмет извршења кривичног дела био је новац у оптицају, као и одевни предмети малолетника.

При извршењу кривичног дела уз коришћење силе и претње, малолетни извршиоци по правилу испољавају висок степен суровости и безобзирности, као и недостатак емпатије према својим вршњацима. У савременим кретањима ове друштвене појаве уочљива је тенденција повећања заступљености малолетничког криминалитета у криминалитету уопште, нарочито у делима *с елементима насиља*, као и у неким новим организованим и *колективним облицима криминалитета* (Бошковић, 2007: 479). Стога је неопходно плански, организовано и у континуитету спроводити најшири спектар превентивних активности у циљу социјализације малолетних лица и њиховог укључивања у друштво.

Жртве кривичних дела

У сагледавању виктимолошке димензије кривичног дела изнуде може се констатовати да су жртве већином биле лица мушког пола; лица женског пола јављају се као оштећена у свега једном случају. Када је реч о животном добу оштећених, може се констатовати да се жртве крећу у широком распону од 12-14 година, па до више од 60 година. Међу оштећеним лицима најбројнија је старосна категорија од 21-30 година. Старосна структура оштећених готово је идентична са старосном структуром извршилаца.

Како је феноменологија кривичног дела изнуде разноврсна и креће се од изнуде као вршњачког насиља до кривичног дела организованих криминалних група, широк је и спектар оштећених лица – од малолетних па до лица старије животне доби. За изнуду је карактеристична *широка лепеза учинилаца*, као и *оштећених*, који се тешко могу идентификовати као угрожена група са заједничким карактеристикама, уз *велики број* могућих *облика извршења*, почев од изнуђивања мањих количина новца у оквирима вршњачког насиља међу децом школског узраста, до изнуђивања новца у милионским износима од оштећених бољег материјалног статуса (Фејеш, Лајић, Нови Сад, 2014: 180).

Откривање и доказивање кривичног дела изнуде

Полиција, а пре свега криминалистичка полиција, изворно надлежна за сузбијање криминалитета, у расветљавању и откривању кривичних дела користи законом прописане оперативно-тактичке и доказне мере и радње. Закоником о кривичном поступку¹⁰ прописана су овлашћења полиције оперативног, неформалног карактера, као и доказне радње које полиција предузима у оквиру своје надлежности, или као овлашћење које јој уз законом прописане услове може поверити јавни тужилац. Такође, посебно су прописане посебне доказне радње, услови примене и начин спровођења.

Посебне доказне радње полиција може спроводити само код извршења тешких, законом експлицитно одређених кривичних дела и уз законом прописане услове (Бугарски, 2014: 23–31). Те посебне мере и радње могу се одредити и спроводити само код одређених квалификованих облика изнуде из чл. 214, став 4 КЗ (ко се бави изнудом или је дело извршено у саставу групе), или из става 5 ако је кривично дело извршила организована криминална група. Посебно су значајне превентивне активности на сузбијању криминалитета, поготово тешких кривичних дела, а један од основних принципа ефикасне превенције управо је анализа општих карактеристика извршених кривичних дела.

У анализи евидентираних кривичних дела у ПУ у Сомбору, са аспекта сазнања о идентитету извршиоца (извршилац познат, извршилац непознат у тренутку извршења кривичног дела или ухваћен у његовом извршењу) можемо констатовати да је од укупно 30 евидентираних кривичних дела у 11 случајева било реч о познатом учиниоцу. Оперативни рад тако је био фокусиран на прикупљање трагова, предмета и доказа о извршеном кривичном делу и учиниоцу.

¹⁰ Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

Табела 6. Структура кривичних дела изнуде у МУПРС и ПУ у Сомбору 2008–2018.

Број дела из чл. 214		КРИВИЧНИ ЗАКОНИК			
		Познат извршилац	Извршилац ухваћен на делу	Остало нерасветљено	Расветљено
СОМБОР	2008.	2			
	2009.	1			7
	2010.	4	1		
	2011.	2			1
	2012.	1			1
	2013.			1	
	2014.			1	2
	2015.	1			2
	2017.			1	1
	2018.				1

Код једног кривичног дела учинилац је ухваћен у извршењу (*in flagranti*). Оперативни радници криминалистичке полиције плански су прикупљали сазнања и доказе, те затекли извршиоца у часу предаје новца и обезбедили валидне доказе за кривични поступак. Такве оперативне обраде, које за резултат имају хватање извршиоца изнуде на делу, захтевају упоран методичан и систематичан рад високог степена тајности у поступању, а по потреби, када су испуњени услови прописани законом, и коришћење посебних доказних мера и радњи (тајно праћење и снимање).

У 18 случајева у моменту сазнања полиције за извршење кривичног дела изнуде починилац није био познат, тако да су мере и радње усмерене на прикупљање доказа, расветљавање кривичног дела и утврђивање идентитета извршиоца. Реч је сложенијем виду оперативног рада него у случајевима са познатим учиниоцем. Од поменутих 18 случајева оперативним радом расветљено је 15 – утврђен је идентитет извршиоца и поднете су пријаве надлежном јавном тужиоцу.

У последњих десет година свега три кривична дела изнуде нису расветљена и није утврђен идентитет њихових извршиоца, тако да је проценат расветљавања ових кривичних дела висок и износи 83,33%. У сагледавању ефикасности и квалитета поднетих кривичних пријава надлежном јавном тужиоцу неопходно је имати у виду и статистичке показатеље о покренутим кривичним пос-

тупцима и одбаченим кривичним пријавама. Тек у покренутом кривичном поступку по пријавама које су полицијски службеници доставили јавном тужиоцу могу се сагледати стварни ефекти оперативног рада на прикупљању обавештења и проналаску трагова и доказа.

Од укупно 30 кривичних пријава поднетих надлежном јавном тужиоцу против извршилаца кривичног дела изнуде у ПУ Сомбор регистрована су свега три одбачаја, од чега један због смрти извршиоца и непостојања објективних услова за вођење кривичног поступка. У само два случаја кривичне пријаве су одбачене и није покренут кривични поступак пошто се нису стекли сви услови да се гоњење предузме по службеној дужности.

С обзиром на чињенице да је 83,33% кривичних дела изнуде у разматраном десетогодишњем периоду које су извршили непознати извршиоци расветљено и доказано, док су за кривична дела са познатим извршиоцем прикупљени потребни докази за кривично гоњење, тако да су свега две кривичне пријаве одбачене због непостојања кривичног дела за које се гони по службеној дужности, може се констатовати да је оперативни рад био ефикасан и да је полиција предузела потребне мере и радње на откривању и доказивању.

Поред тога, у сагледавању учинка и посредних ефеката оперативног рада на сузбијању криминалитета, потребно је сагледати шири контекст извршених кривичних дела ове групације, њихову структуру и кретање у правцу експанзије или стагнације и смањења њиховог броја. Тако је у Србији у дужем периоду присутна тенденција кретања класичног имовинског, али и имовинског криминалитета са елементима физичког насиља, у правцу континуираног смањења броја кривичних дела.

Табела 7. Имовинска кривична дела у МУПРС и ПУ у Сомбору 2008–2018.

Година	Укупно КД (имовинска)		Изнуда	
	МУП	ПУ	МУП	ПУ
2008.	56.655	933	325	2
2009.	54.464	984	308	8
2010.	54.351	985	299	5
2011.	56.616	1.085	295	3
2012.	54.991	1.128	267	2
2013.	72.042	1.383	191	1
2014.	61.965	1.332	177	3
2015.	55.156	1.110	189	3
2016.	49.517	973	191	
2017.	44.124	803	179	2
2018.	39.400	699	126	1
2008–2018.	599.281	11.415	2.547	30

У сагледавању целине имовинских деликата 2008. забележено је 56.655 да би 2018. године тај број био мањи за 17.255 кривичних дела па је евидентирано 39.400 имовинских деликата (У ПУ Сомбор евидентирана су 933 кривична дела 2008. године, а 699 кривичних дела 2018. године – 234 кривична дела мање).

У МУПРС у 2008. забележено је 325 изнуда, а 2018, 126, што је готово за две трећине мање. Истовремено, проценат расветљавања кривичног дела изнуде са непознатим учиниоцем у десетогодишњем периоду у Србији изузетно је висок и износи 90,53%.

У ПУ Сомбор 2009. године евидентиран је највећи број кривичних дела изнуде (осам), а 2018, само једно. Такође, у анализираном периоду у Западнобачком округу није било тежих облика изнуде (свега два кривична дела квалификована су висином материјалне штете). Такво кретање криминалитета свакако је резултат више фактора који утичу на смањење или диференцирану структуру извршених кривичних дела. Такође, организоване криминалне групе следе токове новца и криминалну активност усмеравају према градским центрима веће финансијске моћи. Преласком из мањих места у већа јасно се дефинише једна од основних карактеристика организованог криминала, а то је покретљивост.

И на основу ових околности може се основано претпоставити да су, уз остале факторе, поводе и узроке криминала, и ефи-

касне репресивне мере полиције на откривању и расветљавању кривичних дела имале општепревентивни ефекат и допринеле стагнацији криминалитета и смањењу броја кривичних дела.

Закључак

Изнуда је тешко кривично дело из области имовинског криминала са елементима физичког насиља. Тај вид криминалне активности спада у ред тешких кривичних дела, како по начину извршења тако и по последицама које оставља на жртве. Феноменологија изнуде је хетерогена: од кривичних дела које врше организоване криминалне групе до кривичних дела малолетника. Стога је широк опсег и разноврсна структура и потенцијалних жртава овог кривичног дела, од малолетника до лица старости преко шездесет година. Без обзира на широк дијапазон појавних облика изнуде, извршиоци овог и других кривичних дела имовинског криминалитета са елементима физичког насиља припадају јединственој категорији извршилаца, чија се етиолошка основа манифестује кроз личну одлуку да се у извршењу кривичног дела као средство извршења користи насиље. Код етиологије насилних деликата лични фактори, узроци и поводи доминирају над социјалним. Стога промене у социјалној сфери по правилу немају (или бар немају у толикој мери) утицај на кретање и структуру деликата изнуде.

Због чињенице да је имовински криминалитет са елементима физичког насиља један од најтежих видова криминалитета, криминалистичка полиција користи широк спектар мера и радњи да би му се супротставила. У Републици Србији и Западнобачком округу имовински криминалитет је у константном паду те се из године у годину континуирано региструје мањи број кривичних дела. Тако је и са имовинским криминалитетом са елементима физичког насиља и кривичним делом изнуде – број деликта изнуде на националном нивоу смањен је за две трећине у протеклих десет година. У Западнобачком округу је 2018. године забележено једно кривично дело изнуде, док их је 2009. године забележено осам.

Представљене тенденције у области овог вида криминалних активности резултат су више фактора, узрока и повода који утичу на обим и структуру кривичних дела. Међутим, у разматрању континуираног смањења имовинског криминалитета са елементима физичког насиља не може се занемарити чињеница да је у

Републици Србији и Западнобачком округу највећи број ових кривичних дела расветљен, да је утврђен идентитет њихових извршилаца и прикупљени валидни докази за кривични поступак. Наиме, у последњих десет година свега три кривична дела изнуде нису расветљена и није утврђен идентитет њихових извршилаца, тако да је проценат расветљавања ових кривичних дела висок и износи 83,33%. Тако су ефикасне мере полицијске репресије, истовремено, у одређеном смислу и одређеном проценту биле мере опште превенције, које су довеле до смањења броја кривичних дела и стагнације код ове врсте криминалитета.

У свеобухватном сагледавању структуре извршених изнуда свакако се не сме изгубити из вида тамна бројка. Може се претпоставити да је одређени број случајева остао непознат надлежним државним органима, као и то да су малолетни извршиоци учинили одређени број ових кривичних дела, али и да су били виктимизирани њиховим вршењем. Стога се и у будућности морају плански и континуирано спроводити репресивне и превентивне мере надлежних државних органа, а поготово када је реч о малолетничкој делинквенцији, где се у најширу друштвену превенцију морају укључити сви сегменти друштва, а поготово породица и васпитне и образовне установе у чијој је непосредној надлежности брига о деци и адолесцентима.

Литература

1. Алексић, Ж., Шкулић М. (2011). *Криминалистика*. Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
2. Бошковић, М., Бановић, Б. (2001). *Криминалистичка методика*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
3. Бошковић М. (1998). *Криминалистичка методика 1*. Полицијска академија, Београд.
4. Бошковић, Г. (2011). *Организовани криминал*. Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
5. Фејеш, И., Лајић, О. (2014). *Криминалистичка методика*. Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад.
6. Ђорђе Игњатовић, (2015). *Криминологија*. Београд.
7. La Spina, A., Frazzica, G., Punzo, V., Scaglione, A. (2014). *How Mafia Works: An Analysis of the Extortion Racket System*. GLOD-ERS Project.

8. Marinaro, Isabella. (2017). Loan-sharking in a Time of Crisis: Lessons from Rome's Illegal Credit Market. *Trends in Organized Crime*, vol. 20, 196–215.
9. Маринковић, Д.; Милић, Н. (2019). Структура и динамика илегалних тржишта у спектру организованог криминала, *Безбедност*, 61(2): 89–110.
10. Ohlemacher, T. (2002). Racketeering and Restaurants in Germany. Perceived Deficiencies in Crime Control and Effects on Confidence in Democracy. *British Journal of Criminology*, 42.
11. Paoli, L. (2003). *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian style*. Oxford University Press.
12. Rusev, Atanas, ed. (2016). *Extortion Racketeering in the EU: Vulnerability Factors*. Center for the Study of Democracy.
13. Soudijn, Melvin and Zhang, Sheldon. (2013). Taking Loan Sharking into Account: A Case Study of Chinese Vest-pocket Lenders in Holland. *Trends in Organized Crime*, vol. 16, 13–30.
14. Стојановић, З. (2018). *Коментар Кривичног Законика, осмо допуњено издање*, Едиција коментари закона, Службени гласник, Београд.
15. Симоновић, Б. (2012). *Криминалистика, треће измењено и допуњено издање*, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац.
16. Татјана Бугарски, (2014). *Посебне доказне радње*, Нови Сад.
17. Varese, F. (2001). *The Russian Mafia. Private protection in a new market economy*. Oxford: Oxford University Press.

The Characteristics of the Extortion Criminal Offense in the Criminal Practice of the Police Administration in Sombor

***Abstract:** Property crime with elements of physical violence represents a special type of property crime with high degree of social danger, since force or threat is used in conducting of criminal offenses for realization of lucrative motives. Extortion is one of the criminal acts that falls within this category of delicts with complex phenomenological and etiological determination, especially in the sense of crime forms manifestation. The subject of this paper is the heterogeneous phenomenology of extortion observed over a ten-year period in the*

criminal practice of the Sombor Police Department, which has real and local jurisdiction in the West Bačka District. The analysis of the complex phenomenology of extortion offers an insight into the violent property crime structure, as well as the tendency of movement towards expansion, stagnation or reduction in the number of committed criminal acts. The particular focus of this analysis is on the issue of the effectiveness of measures and actions of competent state bodies in opposing violent property crime.

Keywords: *extortion, phenomenology, PA Sombor, prevention and repression*